

*R.Nosirova, M.Abdullayeva, G.Gaynazarova,
G.Tojiboyeva, Z.Karbonova, L.Narimbetova*

MAKTABGACHA TA'LIMNING ME'YORIY ASOSLARI



O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT VILOYATI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

R.Nosirova, M.Abdullayeva, G.Gaynazarova,
G.Tojiboyeva, Z.Kurbonova, L.Narimbetova

MAKTABGACHA TA'LIMNING ME'YORIY ASOSLARI
(O'quv qo'llanma)

Chirchiq–2021
«Malik print co» NASHRIYOTI

UO‘K: 373
КВК: 74.1
Н-80

**R.Nosirova, M.Abdullayeva, G.Gaynazarova, G.Tojiboyeva,
Z.Kiribonova, L.Narimbetova / Maktabgacha ta‘limning me‘yoriy
asoslari / O‘quv qo‘llama. – Chirchiq: «Malik print co», 2021. – 192 bet.**

Taqdirlilar:

A.A.ABDULLAYEV
Nizomiy nomidagi TDPU doktori.
Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti
“Maktabgachata‘lim” kafedrası mudiri

O‘quv qo‘llama davlat ta‘lim standartlari hamda amaldagi fan dasturlariga ko‘ra ishlab chiqilgan. Ushbu qo‘llama maktabgacha ta‘lim yo‘nalishida bakalavr ta‘limi bo‘lgan oliy o‘quv yurtlari talabaları hamda soxaning pedagoglari uchun mo‘ljallangan.

O‘quv qo‘llama muallifning maktabgacha ta‘lim soxasidagi ko‘p yillik tajribalariga asoslanib, muayyan yo‘nalishda olib borilgan izlanishlari asnosida yaratilgan. U o‘z ichiga maktabgacha ta‘lim-tarbiya huquqlari, shuningdek, bola huquqlarining kafolati va uning asoslari mazmuni, qoidalari, hamda, tushunchalari ochib berilgan.

Ushbu o‘quv qo‘llama maktabgacha ta‘lim sohasida faoliyat yuritayotgan pedagoglar, talabalar, magistrlar, aspirantlar hamda kadrlarni malakasini oshirish va qayta tayyorlash institutlarida o‘qiyotgan mo‘ljallangan bo‘lib, maktabgacha ta‘lim-tarbiyaning nazariy va uslubiy asoslarini o‘rganishga qaratilgan.

ISBN 978-9943-9170-7-1

© R.Nosirova va b., 2021
© «Malik print co», 2021

2

ANNOTATSİYA

O‘quv qo‘llama davlat ta‘lim standartlari hamda amaldagi fan dasturlariga ko‘ra ishlab chiqilgan. Ushbu qo‘llama maktabgacha ta‘lim yo‘nalishida bakalavr ta‘limi bo‘lgan oliy o‘quv yurtlari talabaları hamda soxaning pedagoglari uchun mo‘ljallangan.

O‘quv qo‘llama muallifning maktabgacha ta‘lim soxasidagi ko‘p yillik tajribalariga asoslanib, muayyan yo‘nalishda olib borilgan izlanishlari asnosida yaratilgan. U o‘z ichiga maktabgacha ta‘lim-tarbiya huquqlari, shuningdek, bola huquqlarining kafolati va uning asoslari mazmuni, qoidalari, hamda, tushunchalari ochib berilgan.

АННОТАЦИЯ

Учебник разработан в соответствии с государственными образовательными стандартами и действующими научными программами. Учебное предназначено для студентов высших учебных заведений со степенью бакалавра дошкольного образования, а также преподавателей в данной области.

Учебник основан на многолетнем опыте автора в области дошкольного образования, основанном на исследованиях в определенной области. Он объясняет содержание, правила и концепции прав дошкольного образования, а также гарантии прав детей и их основы.

ANNOTATION

The textbook is developed in accordance with state educational standards and current science programs. This manual is intended for students of higher education institutions with a bachelor's degree in preschool education, as well as educators in the field.

The textbook is based on the author's many years of experience in the field of preschool education, based on research in a particular area. It explains the content, rules, and concepts of pre-school education rights, as well as the guarantees of children's rights and their foundations.

3

KIRISH

Yosh avlodni erkin, demokratik va insonparvarlik ruhida tarbiyalash, ularni komil inson ruhida o'stirish va ularning huquq va erkinliklarini himoya qilish vatanini berish fuqarolik jamiyatiga asoslangan demokratik, huquqiy davlatni qurishni o'z oldiga maqsad qilib olgan har bir jamiyat uchun juda ham muhim va dolzarb ahamiyat kasb etadi. Barcha demokratik davlatlar kabi, mazkur masala ya'ni yosh avlodni tarbiyalash, aholida esa bola huquqlari sohasidagi huquqiy madaniyatni shakllantirish masalasi, O'zbekiston uchun ham muhim va dolzarb masala hisoblanadi.

Mamlakatda bola huquqlarini ta'minlash va ularni har tomonlama himoya qilish uchun maxsus huquqiy baza shakllangan desak, adashmagan bo'lamiz. Jumladan, bolalarning huquqlari mamlakatimiz Konstitutsiyasida va boshqa qonun hujjatlarida o'z aksini topgan. O'zbekiston o'z mustaqilligining dastlabki davridan, aniqrog'i 1992-yili BMning "Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiyasini ratifikatsiya qilishi bilan jamiyatimiz bola huquqlari naqadar, dolzarb masala ekanligini xalqaro miqyosda e'tirof etdi.

O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni O'zbekistonning huquq tarixida bola huquqlariga oid birinchi maxsus qonun bo'ldi. Maqsadiga ko'ra, mazkur Qonun bolaning huquqiy ahvolini belgilashga doir munosabatlarni tartibga solishga, bola huquqlarini va erkinliklarini yuridik kafolatlashga qaratilgan. Unga binon, bola huquqlari va manfaatlarini amalga tadbir etilishini ta'minlaydigan kafolatlarni belgilash qonun bilan tartibga solinadigan asosiy obyekt hisoblanadi. Ta'kidlash joizki, Qonun normalarining yarmidan ko'pi bola huquqlarining kafolatlarni belgilashga bag'ishlangan. Bola huquqlariga oid mazkur xalqaro va milliy normalar mamlakatimizda bola huquqlariga oid davlat siyosatining shakllanishi uchun huquqiy zamin yaratdi. Mazkur siyosat bola huquqlarini amalga oshirish va himoya qilish bilan bog'liq munosabatlarni huquqiy tartibga solish uchun samarali mexanizmini yaratishga qaratilgan davlat va mahalliy hokimiyat organlarining izchil olib borayotgan faoliyatida namoyon bo'lmog'da. Shu bois, bola huquqlarini ta'minlash va himoya qilish uchun zarur bo'lgan huquqiy va tashkiliy sharoitlar va kafolatlarni yaratish mamlakatimizda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Alohida qayd etish kerakki, bola huquqlari va erkinliklari mazkur huquqiy hujjatlarda mustahkamlab qo'yilgan bo'lsa, ularni amalga oshirish bo'yicha mamlakatda keng ko'lamli amaliy chora-tadbirlar amalga oshirilmog'da. Jumladan, bola huquqlarini himoya qilishni ta'minlash bilan bog'liq amaliy tadbirlar hukumatimiz tomonidan qabul qilingan quyidagi dasturiy hujjatlarda o'z aksini topdi.

I-MODUL. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM TIZIMI VA UNING HUQUQIY ASOSLARI

1.1. O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimi

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi PF-5198-son farmoni

Maktabgacha ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birinchi bo'g'ini hisoblanib, u har tomonlama sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi.

Mustaqillik yillarida respublikada ta'lim-tarbiya tizimi va barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishlari darajasiga ko'tarildi. Biroq o'tkazilgan tahlillar maktabgacha ta'lim sohasida olib borilayotgan ishlarining samarasi va natijasi yetarli darajada emasligini ko'rsatmog'da.

Jumladan, so'nggi 20 yil davomida davlat tasarrufidagi maktabgacha ta'lim muassasalari soni 45 foizdan ziyodroq kamaygan bo'lib, bugungi kunda respublika bo'yicha bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishi 30 foizni tashkil etadi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasi zamonaviy talabga javob bermaydi.

Maktabgacha ta'lim tizimida variativ dasturlar joriy etilmagan, bolalarni maktabga tayyorlash bo'yicha muqobil, moslashuvchan modellar yetarli darajada rivojlanmagan hamda tarqiqiy eigan mamlakatlar singari ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, ma'naviy, madaniy, jismoniy va ijodiy rivojlantirish, atrof muhit bilan tanishuvga yo'natilgan maxsus davlat ta'lim dasturlari tadbir qilinmagan.

Davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning akariyati o'ra maxsus ma'lumotga ega bo'lib, bu bolalarni maktab ta'limiga talab darajasida tayyorlash imkonini bermaydi.

Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim sifati monitoringini yuritish tuzilmaviy va tashkiliy jihatdan nazarda tutilmaganligi sababli, maktabgacha ta'lim muassasalaridagi ta'lim jarayonining sifati va samaradorligini baholash zamon talablariga javob bermaydi.

Xorijiy davlatlar ilg'or tajribasining tahlili zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalarida maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish uchun sharoitlarni yaratishga yo'naltirilganligi bilan tavsiflanib, bolaning ijodiy ijtimoiy-hushuvi intoniyatlarini namoyon qilish, uning har tomonlama shaxsga oid ma'naviy-intellektual va ongli rivojlanishi, maktabgacha yoshga oid tegishli faoliyat turrlari

asosida tashabbuskorligi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, mulqot doirasida katta yoshdagilar va tengdoshlari bilan hamkorlik qilish imkoniyatlarini ochishga qaratilgan.

Uzlaksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, samarali davlat boshqaruvi tizimini yaratish, maktabgacha ta'lim muassasalari davlat va nodavlat tarmog'ini kengaytirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, maktabgacha ta'lim muassasalariga bolalarni qamrab olishni keskin oshirish, ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish orqali bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik, jismoniy rivojlantirish hamda ularni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash masqadida:

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, Toshkent shahar maktabgacha ta'lim bosh boshqarmasi, viloyatlar maktabgacha ta'lim boshqarmalari hamda ularning tuman(shahar)lardagi bo'limlari tashkil etilsin.

2. Quyidagilar O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining asosiy vazifalari va faoliyati yo'nalishlari e'tib belgilansin:

Birinchidan, maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish;

Ikkinchidan, ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish;

Uchinchidan, respublikada davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari orasida sog'lom raqobat muhitini yaratish hisobiga barcha bolalarning maktabgacha ta'lim muassasalariga bosqichma-bosqich qamrab olinishini ta'minlash, ularga soliq imtiyozlari va preferensiyalar berish, byudjetdan subsidiyalar ajratish, shuningdek, bolalarning maktabgacha ta'limi va tarbiyasining muqobil shakllarini amaliyotga tatbiq etish;

To'rtinchidan, zamonaviy innovatsion pedagogik texnologiyalarni, ta'lim va tarbiyaning samarali shakllari hamda usullarini ta'lim-tarbiya jarayoniga, shu jumladan nodavlat sektorida joriy etish;

Beshinchidan, milliy madaniy-tarixiy qadriyatlarini aks ettiruvchi va bolalikdan kiob o'qishga qiziqishni uyg'otuvchi o'quv-metodik, didaktik materiallar, o'yin va o'yinchoqlar, badiiy adabiyotlar bilan maktabgacha ta'lim muassasalarini ta'minlash;

Oltinchidan, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodlarni hisobga olgan holda bolalarni tarbiyalash va har tomonlama rivojlantirish masalalarini

6

professional darajada hal etishga qodir bo'lgan maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish;

Yettinchidan, maktabgacha ta'lim muassasalari xodimlarini moddiy rag'batlantirish tizimini yaratish va tajribali yuqori malakali va kasbiy jihatdan puxta tayyorlangan pedagog kadrlar hamda tarbiyachilarni ta'lim-tarbiya jarayoniga jalb qilish;

Sakkizinchidan, maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining ma'naviy va belgilangan me'yorlar asosida sog'lom va to'g'ri o'qalishini ta'minlash uchun munosib sharoitlar yaratish, ko'ngillochar va bilim beruvchi me'ng'ulochlar elementlari bo'lgan, hajmlari va intensivligi asosiy tibbiy tashkilotlar bilan belgilanuvchi serharakat o'yinlar va mashqlar uyushtirish;

To'qqizinchidan, O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi bilan birgalikda maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarga tibbiy xizmat ko'rsatish hamda ularning hayoti va sog'lig'ini himoya qilish bo'yicha profilaktika chora-tadbirlarini muvofiqlashtirish.

3. Idoraviy mansubligidan qat'iy nazar, barcha davlat tasarrufidagi maktabgacha ta'lim muassasalari O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi tizimiga belgilangan tartibda o'tkazilsin.

4. Belgilansinki:

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining maktabgacha ta'lim sohasidagi barcha huquq va majburiyatlari bo'yicha huquqiy vorisi hisoblanadi;

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining o'z vakollatlari doirasida qabul qiladigan qarorlari davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mabuliy davlat hokimiyati organlari, xo'jalik yurituvchi subyektlar va fuqarolar tomonidan bajarilishi majburiydir.

5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining Maktabgacha ta'lim muassasalari xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish respublikal o'quv-metodika markazi negizida Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti (keyingi o'rinlarda Institut deb yuritiladi) tashkil etilsin u O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi tarkibiga kiritilsin hamda uning zimmasiga ilg'or xorijiy tajriba asosida maktabgacha ta'lim muassasalarining rahbar va mutaxassislarida zamonaviy menedjment va pedagogik texnologiyalar bo'yicha sohaiga old bilimlar va ko'nikmalarni shakllantirish vazifalari yuklatilsin.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2017-yil 9-sentabrdaqi PQ-

7